

TÜRKİYE'DEKİ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BÜYÜME VE İHRACATA ETKİSİ

Ali ŞEN*

Murat KARAGÖZ**

ÖZET

Türkiye ekonomisinde 24 Ocak 1980 reform program ile beraber başlayıp günümüze kadar uzanan liberalleşme sürecinin önemli amaçlarında birisi de, küreselleşme sürecinin en hızlı gelişme kaydeden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla pay almak ve bunu ekonomik kalkınma yönünde kullanmak olmuştur. Bu makalenin amacı, Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve büyüme arasındaki ilişkileri araştırmaktır. Bu araştırma, 1994 ikinci çeyreği ile 2004 yılının son çeyreği arasındaki zaman dilimi için gerçekleştirilmektedir. Yapılan ekonometrik testler sonucunda, ihracat kaynaklı büyüme hipotezi Türkiye örneğinde desteklenmekte, fakat doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve büyüme üzerindeki anlamlı bir etkiye yol açması için konu ile ilgili iktisat politikalarının geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

ABSTRACT

One of the main aims of the liberalization process of Turkish economy is to benefit more from the foreign direct investments in the economic development process. In this paper, we investigate the relationship among foreign direct investment (FDI), exports and economic growth. For these variables a Granger causal relationship is employed using the quarterly data from 1994-II to 2004-IV. The results suggest that while export-led growth hypothesis is supported in the case of Turkey but it is imperative to consider FDI-enhancing policies in order that FDI inflows in Turkey may cause to meaningful effects over the exports and economic growth.

I. GİRİŞ

Yabancı sermaye yatırımlarının bir türü olan doğrudan yabancı sermaye (DYS) yatırımları, yabancıların buldukları ülke sınırlarının dışında yeni üretim tesisleri kurması, bunları genişletmesi veya mevcut tesisleri satın alması veyahut da söz konusu tesislerin mülkiyeti üzerinde denetim sahibi durumuna gelmesini ifade etmektedir. DYS yatırımlarının tamamına yakın bölümü çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bugün sayısı 63 000'ü aşan bu şirketler, 690.000 civarındaki şubeleriyle kendi ülkeleri dışında faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerin % 90'ının ana şirketleri OECD ülkelerinde iken, bütün yabancı şubelerin yarısından fazlası ise OECD dışında yer alan ülkelerde bulunmaktadır (JBIC, 2002: 12). Çok uluslu şirketler, yabancı bir ülkede doğrudan sermaye yatırımı yaparken gittikleri ülkeye genellikle döviz transfer etmektedirler. Bununla beraber, bu şirketler döviz girişi olmadan makine ve fiziki donatım şeklinde de doğrudan yatırım yapabilmektedirler. Yine bu yatırımlar, bazen her iki tarzın da dışında lisans, teknik bilgi ve know-how gibi gayri maddi haklar şeklinde de olabilmektedir. Doğrudan dış yatırıma karar veren çok uluslu şirketler, dış piyasalara girişlerinde genellikle şu biçimlerdeki dış yatırım kanallarını kullanmaktadırlar: Yabancı şirketin bir veya daha çok sayıda yerel şirketle ortak teşebbüse gitmesi (joint venture), mülkiyeti tek başına kendisine ait yeni bir bağlı şirket oluşturması, mevcut bir yerel firma ile birleşme veya onu satın alması (şirket evlilikleri - merger &

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniv., İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

**Doç. Dr., İnönü Üniv., İ.İ.B.F., Ekonometri Bölümü.

acquisition), bir ya da daha çok sayıdaki ortak ile stratejik ittifaklar (Seyidoğlu, 2003: 718-722).

Dođrudan yabancı yatırımlarının herhangi bir űlkeye yönelişinin arkasında bir grup politik, ekonomik ve kurumsal faktör bulunmaktadır. Bunların başında bu yatırımların gideceği űlkedeki siyasi istikrar gelmektedir. Yapılan araştırmalar siyasi istikrarsızlık ile DYS girişleri arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Agarwal, 1980). Bu yüzden siyasi istikrarsızlık arttığı sürece, genel olarak yabancı yatırımlarda artan ölçüde bir düşüş gözlenmektedir. Bir űlkede makroekonomik ortamın istikrarı yanında piyasa genişliği, hammadde ve pazarlara yakınlık ve özellikle ucuz işgücü arzı, DYS yatırımlarının önemli ekonomik teşvik unsurlarıdır. Bununla beraber, 1980'lerden günümüze kadar gelen mikro-elektronik imalat sanayine uygulanma süreci, işgücünün sadece ucuz değil aynı zamanda nitelikli olmasını da gerektirmiştir. Diđer taraftan yatırımlara ev sahipliği yapan űlkedeki dış yatırımlarla ilgili mevzuat, DYS yatırımların cezpl edilmesi açısından temel bir belirleyicidir. Diđer űlkelere oranla daha liberal bir hukuki çerçeve, herhangi bir ev sahibi űlkeye büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bu alanlardaki liberal tavır, bir kısım mali teşviklerle de desteklendiğinde bu avantaj daha da ileri bir düzeye ulaşabilmektedir. Bunlar arasında düşük gümrük tarifeleri, vergi indirimleri, vergi ertelemeleri ve basitleştirilmiş idari prosedürler en çok dikkat çeken unsurlar arasında bulunmaktadır (Kobrin, 1976; Maclayton vd., 1980; Lall and Narula, 2004).

DYS yatırımlarının dünya çapında bir fenomen olması 20.yüzyılın başlarına kadar gitmekle beraber, esas önemli genişlemesi II. Dünya savaşı sonrasına rastlamaktadır. Dünya ekonomisinin küreselleşme yönünde hız kazanmasında uluslararası doğrudan yatırımlar, sürükleyici güç olarak en başta gelen aktör olmuşlardır. 1980'lerin başlarından bu yana dünya DYS yatırım akışlarının hızı, dünya üretim ve ticaretinin artış hızından daha yüksek olmuştur. Bütün dünya çapında özellikle 1990'lı yıllar, DYS girişlerinin hemen her yıl yeni bir rekor kaydetmesine tanık olmuştur. 1990 yılında 209 milyar dolarlık DYS girişi, 2000 yılında 1.4 trilyon dolara çıkmıştır. Bu türden yatırımların gelişmekte olan űlkelere yönelik önemli bir sıçrama yapması ise 1960'lı yıllardan sonra olmuştur. Bu űlkeler grubu 1960'lı yılların başında 2 milyar dolar DYS yatırımı alırken, 1980 başlarında bu

rakam ortalama 20 milyar dolara yaklaşmıştı. Bu trend, 1990 başlarında yıllık ortalama 30 milyar doları geçmeye başlayıp hızlı bir yükseliş kaydetti ve 2003 yılına gelindiğinde 172 milyar dolarlık bir düzeye ulaştı (Amirahmedi ve Wu, 1994, 170; UNCTAD/WIR, 2004: 3). Gelişmekte olan űlkelerin doğrudan yabancı yatırımlarla olan ilişkisi bakımından diğer bir çarpıcı nokta ise, bu űlkelere yönelik bütün mali akımlar içinde DYS girişlerinin oranının % 72'sini oluşturmasıdır. Halbuki bu űlkelere yönelik toplam kaynak akışları içinde DYS yatırımlarının payı, 1990 başlarında resmi kaynak girişleri ile aynı orana sahipken, 1990 ortalarında ise portföy yatırımları ile aşağı yukarı aynı oranları paylaşmakta idiler (UNCTAD/WIR, 2000: 5).

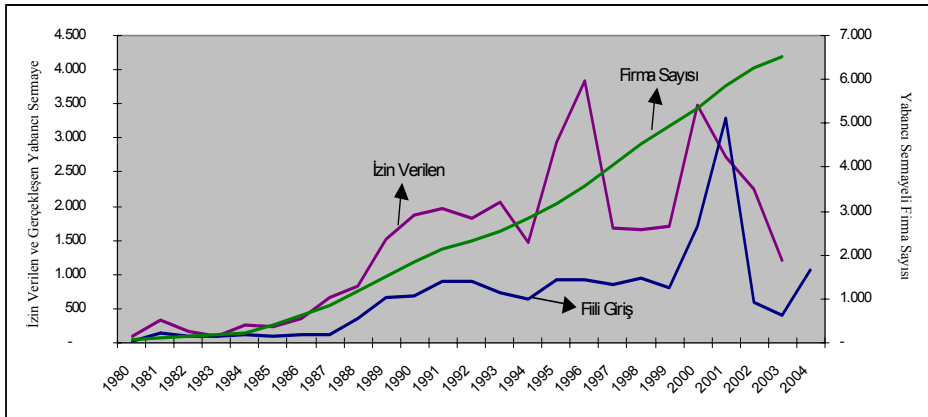
Türkiye'ye yönelik DYS yatırımları bakımından, 1980 başları tarihi bir milat olmuştur. Bu dönemde gerçekleştirilen 24 Ocak 1980 reform programı, sadece içe dönük ithal ikame sanayileşme stratejisinden dışa açık büyüme ve sanayileşme stratejisini hedeflemekle kalmadı aynı zamanda başlattığı kapsamlı bir liberalleşme programının bir parçası olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları alanında da önemli bir değişimi öngördü. Yeni programın devreye sokulmasıyla birlikte DYS girişlerini hızlandıracak idari ve yasal düzenlemeler yapıldı. 25.1.1980 tarihinde Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Yabancı Sermaye Dairesi, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü ismi ile önce 1991'de Devlet Planlama Teşkilatına, 1994'de ise Hazine Müsteşarlığı bünyesine alınmıştır. 1954 tarihli 6224 sayılı yabancı sermaye kanuna 24 Ocak sonrası süreçte 1986, 1992 ve 1995'de önemli değişiklikler getirilmiş, böylece mevzuat liberalleşme yönünde mesafe almıştır. Bununla beraber, 17 Haziran 2003'de 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" yeni yasal çerçeveyi belirlerken, doğrudan yabancı sermayeye yönelik yatırım ortamının daha da gelişmesine imkan vermiştir.

Türkiye, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yıllık girişleri bakımından 1980 başlarına kadar önemli bir performans ortaya koymadı. DYS yatırımlarının 1980 öncesinde oldukça düşük düzeyde kalmasında, bu dönemde Türkiye'deki yatırımlarla ilgili makroekonomik ortam ve 1970 sonlarına kadar izlenen korumacı ticaret rejiminin önemli payı vardır. Ayrıca, 1980 öncesi hükümetlerin çoğunun, devlet teşebbüslerinin ulusal ekonomideki artan rolünden yana olmalarının da DYS girişlerinin düşük kalmasında etkisi büyük olmuştur. En eski verilerin mümkün olduğu tarih olan 1971'deki toplam

DYS stoku 300 milyon dolardı. 1970-80 döneminde Türkiye'ye yıllık DYS girişi hiçbir zaman 100 milyon doları aşmadı ve 1979 sonundaki toplam DYS stoku yaklaşık 1.1 milyar dolardı. Halbuki 1970-80 döneminin diğer gelişmekte olan ülkelere Endonezya, İspanya ve Meksika'da yıllık ortalama DYS girişi sırasıyla 194, 573 ve 716 milyon dolar olmuştur. 1980'li yıllar, DYS girişlerinin önceki dönemlere göre önemli artış gösterdi. Bununla beraber, 855 milyon dolar olan 1989 yılı hariç, 1988'e kadar yıllık fiili girişler yaklaşık 150 ile 500 milyon dolar arasında değişti (Balasubramanyan, 1996: 112-118). 1989 yılı sonunda DYS yatırımları stoku 4.4 milyar dolar olarak gerçekleşti

DYS girişlerinin yıllık ortalama girişlerindeki esas önemli artış, 1990'lı yıllarda gerçekleşti ve 1990-99 döneminde yıl başına ortalama fiili giriş 1 milyar dolara yaklaştı. 1999'daki toplam stok ise 25 milyar dolara ulaştı (DPT, 1994: 74). Şekil 1, 1980-2004 dönemindeki DYS yatırımlarının arasındaki trendini, hem izin verilen hem de fiilen gerçekleşmiş rakamlar itibariyle göstermektedir. 2003 yılı sonunda toplam doğrudan yabancı sermaye stoku 35 milyar doları aşmıştır (DPT, 1994: 74).

Şekil 1: Türkiye'ye yönelik DYS Yatırımlarının Yıllara göre Dağılımı

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (www.treasury.gov.tr); DPT (ekutup.gov.tr)

Tablo 1: Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Ülkelere Dağılımı*

OECD ÜLKELERİ	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)
AVRUPA BİRLİĞİ			
Almanya	1.084	1.115.561.380	13,69
Fransa	277	535.165.617	6,57
Hollanda	449	2.243.598.180	27,53
İngiltere	413	712.994.541	8,75
İtalya	249	440.079.434	5,40
Diğerleri	527	574.298.006	7,03
AVRUPA BİRLİĞİ - TOPLAM	2.999	5.621.657.158	68,97
DIĞER OECD ÜLKELERİ			
A.B.D.	393	631.250.249	7,74
İsviçre	234	580.653.133	7,12
Japonya	62	337.283.056	4,14
DIĞER OECD ÜLKELERİ - TOPLAM	827	1.615.829.081	19,82
OECD ÜLKELERİ TOPLAM	3.826	7.237.486.239	88,79
İSLAM ÜLKELERİ - TOPLAM	1.227	222.650.242	2,73
DIĞER ÜLKELER - TOPLAM	924	633.386.908	8,48
GENEL TOPLAM	6.584	8.426.126.378	100,00

* 30/06/2003 Tarihi itibari ile. Ayrıca ana gruplar içinde ülkeler bakımından sadece yüzde payları yüksek olanlar gösterilmiştir. Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (www.hazine.gov.tr)

Tablo 1 1995-2004 döneminde fiilen gerçekleşmiş DYS yatırımlarının ülke gruplarına göre dağılımını göstermektedir. Bu tablonun da yansıttığı gibi, Türkiye'deki DYS yatırımlarının yaklaşık % 89'u OECD ülkelerine aittir. Ancak, toplam içindeki önemli ağırlık % 69 ile Avrupa Birliği ülkeleri tarafındadır. Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere ve İtalya ülkelerinin toplam yüzdesi yaklaşık % 62'dir. Bu durum, AB'den Türkiye'ye yönelik DYS yatırımlarının çok büyük bir

bölümünün bu ülkelerden geldiğini göstermektedir. Diğer taraftan, AB dışında kalan diğer OECD ülkelerinden gelen doğrudan yatırımların neredeyse tamamına yakın bölümünü A.B.D, İsviçre ve Japonya oluşturmaktadır. Hızlı iktisadi büyüme, büyük nüfus yapısı ve Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu pazarlarına yakınlık gibi olumlu faktörlerden dolayı Türkiye, giderek daha önemli hacimde bir doğrudan yabancı sermayeyi cezp edeceği anlaşılmaktadır. Özellikle 17 Aralık 2004'deki AB Zirve'sinin AB'nin Türkiye ile 3 Ekim 2005'te tam üyelik doğrultusunda müzakereleri başlatma kararı, gelecek birkaç yıl içinde bile önceki dönemlerle kıyaslanmayacak bir DYS girişinin mümkün olabileceğine dair beklentileri dillendirmektedir (Babacan, 2005; Rato, 2005).

Bu makalenin amacı, Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve büyüme arasındaki ilişkileri araştırmaktır. Bu araştırma, 1994 ikinci çeyreği ile 2004 yılının son çeyreği arasındaki zaman dilimi için gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de ihracat ve büyüme arasındaki ilişki pek çok çalışmaya konu olsa bile, DYS yatırımları ile iktisadi performans arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar henüz analiz edilmeyi beklemektedir. Bu giriş bölümünden sonra üç bölüm daha yer almaktadır. İkinci bölümde doğrudan yabancı sermayenin iktisadi kalkınma ve özellikle dış ticaret ve büyüme üzerindeki ekonomik etkileri irdelenmektedir. Üçüncü bölümde Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ihracat ve iktisadi büyüme ile olan ilişkileri kurulan ekonometrik modeller çerçevesinde analiz edilmektedir. Sonuçta ise, önceki kesimler kısaca özetlenerek analiz bölümünde elde edilen bulgular değerlendirilmektedir.

II. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİK ETKİLERİ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gittikleri ülkelerin ekonomileri üzerinde çeşitli açılardan etkide bulunur. Bu etkiler büyüme, verimlilik, tasarruf ve yatırım, istihdam, teknoloji ve yönetim bilgisi başlıkları altında toplanabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, DYS yatırımlarını iktisadi kalkınmalarına önemli katkı sağlayacak kaynaklardan biri olarak kabul etmektedirler. Zira, gelişmekte olan ülkelerin temel problemlerinden birisi sermaye birikiminin

yetersizliğidir. DYS yatırımları ev sahibi ülkelerin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine önemli katkı sağlamaktadır. DYS yatırımları, sadece gittikleri ülkeye başlangıçta getirmiş oldukları sermaye bakımından değil aynı zamanda elde ettiği karların belli bir bölümünü yeniden yatırımlara yönlendirmesiyle de buldukları ülkenin üretim kapasitesinin gelişmesine yardımcı olmaktadırlar (Seyidoğlu, 2003: 729).

Gelişmekte olan ülkeler kalkınma süreçlerinde karşı karşıya buldukları tasarruf-yatırım darboğazı veya sermaye yetersizliği belli bir ölçüde dışarıdan sağlanacak kredilerle ortadan kaldırılabilir. Diğer bir deyişle dış borç anlamındaki yabancı sermaye iç tasarruf darboğazını aşmak bakımından kullanılabilir önemli bir kaynak durumundadır. Böylece gelişmekte olan ülkelerin sermaye yetersizliğini hibe ve dış borçlanma yoluyla da giderebilecekleri düşünülebilir. Ancak, bu alternatiflerin yükleyebileceği muhtemel politik ve ekonomik problemler, bu tür sermaye transferlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına göre daha az cazip kılmaktadır (Akdiş, 1988: 8-9).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çeşitli çalışmalar olmuştur. Bu çalışmalar arasında en çok dikkat çekenler den birisi oan Borensztein vd. (1998), 1970-89 döneminde sanayileşmiş ülkelerden 69 gelişmekte olan ülkeye yönelik DYS girişlerinin etkisini ele alan bir ekonometrik çalışmada, DYS girişlerinin iktisadi büyüme üzerinde pozitif bir etki yaptığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu iktisatçılar aynı zamanda doğrudan yatırımların büyüme üzerindeki etkisinin yurt içi yatırımların etkisini de aştığını göstermektedirler. Bununla beraber, Borensztein vd. (1998)'e göre, DYS yatırımlarının iktisadi büyüme üzerindeki olumlu etkisinin görülebilmesi için, ev sahibi ülkedeki belirli bir beşeri sermaye düzeyine ulaşılması gerekmektedir. Benzer bir çalışmayı yapan Gruben ve McLeod (1998) ve Zhang (1999)'de aynı sonuçlara ulaşmışlardır. Her iki çalışmada Borensztein vd. (1998)'i teyid etmekte ve DYS girişlerinin iktisadi büyümeyi teşvik ettiğini belirtmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızını belirleyen ana faktörlerden birisi iç tasarruf açığı ise, diğeri döviz gelirlerinin yetersizliğinden kaynaklanan döviz kısıtıdır. Bu anlamda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının beklenen en önem yararlarından birisi dış açıkların giderilmesine yaptığı katkıdır. Öncelikle yabancı sermaye

yatırımcısının ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosuna yaptığı ilk olumlu etki, yatırımların bir defaya mahsus olarak bilanço üzerinde olumlu olarak yansımalarıdır. Bunun dışındaki diğer bir olumlu etki ise, yabancı sermayeli şirketlerin ihracat imkanlarının düzeyi ile orantılıdır. Bu şirketlerin dış piyasalarındaki etkinlikleri ile, ülke ihracatının gelişmesine önemli bir katkı sağlayabilmektedirler. Bununla beraber, yabancı sermayeli şirketlerin ülke dışına çıkardıkları kar transferleri, üretimlerini gerçekleştirmek için yaptıkları ara ve yatırım malı ithalatı da ödemeler bilançosunda döviz çıkışına neden olmaktadır. Ancak, son tahlilde ihracat yolu ile sağlanan döviz katkısı, diğer döviz çıkışlarından fazla olduğu takdirde DYS firmalarının ödemeler bilançosu açısından net etkisi pozitif olabilmektedir. DYS yatırımlarının ev sahibi ülkenin dış ödemeler bilançosu üzerindeki net etkisi şu formülle de gösterilebilir (Ongun, 2001:326-27):

$$B_t = I_t + X_t + S_t - M_t - R_t - D_t$$

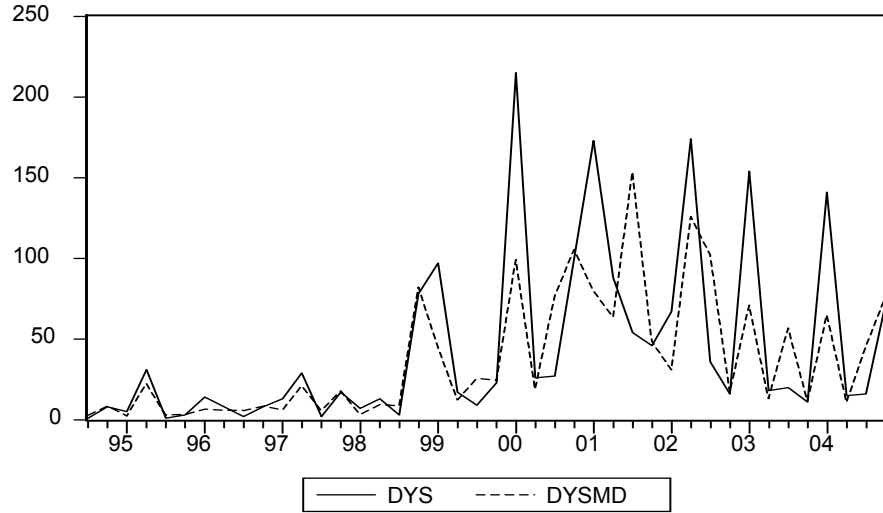
Burada t yabancı yatırım etkisinin ölçüldüğü dönemi (yıl), I_t yatırımın döviz cinsinden maliyetini, X_t yatırımın sağladığı ihracat dövizini, S_t yabancı yatırım sonucu ikame edilen ithalatı, M_t yabancı yatırımın yol açtığı sermaye malı, girdi ve yedek parça ithalat toplamını, R_t yatırım sahibi şirketin yurt dışına transfer ettiği karı, D_t yatırıma ayrılan yıllık amortisman bedelini göstermektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı durumunda, ihtiyaç duyulan işgücü büyük ölçüde yatırımın yapıldığı ev sahibi ülke tarafından karşılanmaktadır. İşsizlik açısından önemli problemlerin yaşandığı gelişmekte olan ülkelere bu durum, istihdam bakımından elverişli imkanlar sağlamaktadır. Esasen gelişmekte olan ülkelerin DYS yatırımlarını çekmesinin önemli bir nedeni, düşük ücret düzeyidir. Özellikle üretimin emek yoğun aşamalarının gelişmekte olan ülkelere kaydırılması, bu ülkelere yönelen DYS yatırımlarının istihdam artırıcı etkisinin yükselmesine yol açmaktadır (Baldwin, 1995).

Gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferinin en hakim yollarından biri doğrudan yabancı sermaye yatırımları olmuştur. Teknoloji transferi sermaye tedariki ile birlikte teknik know-how, teçhizat, yöneticilik bilgisi pazarlama ve diğer becerileri de beraberinde getirmektedir. Esasen gelişmekte olan ülkelerin ileri sanayi ülkeleri ve çok uluslu şirketlerin elinde olan teknolojik avantajları kendi tarafına çekebilmesi iki yolla mümkün olmaktadır: i) Teknik bilginin lisans anlaşmaları, teknik yayınlar, ticaret resmi, teknik yardım programları ve diğer haberleşme araçları ile, ii) Özellikle yabancı sermayeli şirketler tarafından gerçekleştirilen doğrudan yatırımlar sayesinde yatırım yapılan ülkeye yeniliğin bizzat şirket tarafından getirilmesi ile (Akdiş, 1988: 9-10). Bu yollardan ilkinde teknoloji ithali ülkeler için pahalıya mal olurken, diğerinde ise bu dezavantajın ortadan kaldırılmasının yanında teknolojik gelişmelerin sürekli izlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi bakımından da yararlanmak mümkün olur. Ayrıca, DYS'li kuruluşların bir diğer faydası, ev sahibi ülkeye teknik bilgi yanında çoğunlukla yönetici ve üst düzeyde teknisyen niteliğindeki personeli de getirmesidir. Böylelikle bu ülkelereki müteşebbisler yapmayı bilmedikleri bazı şeyleri onlarla beraber iş yaparak öğrenmektedirler.

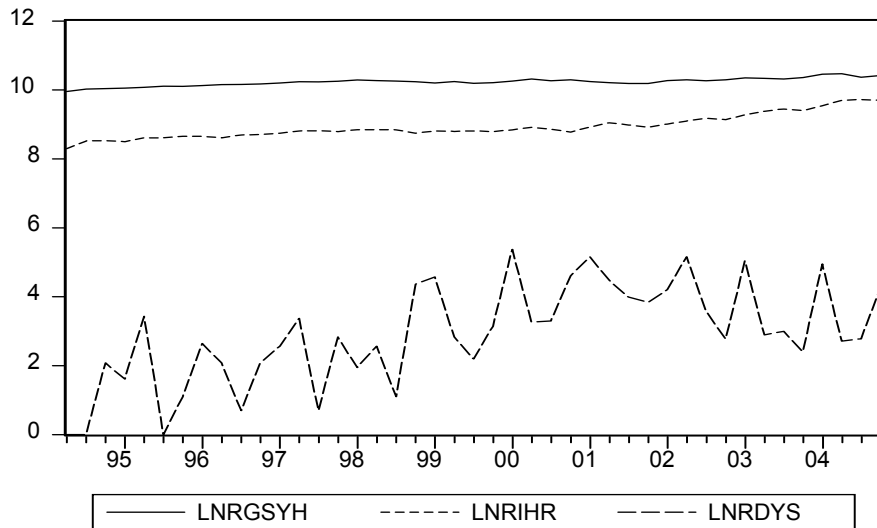
III. DYS, İHRACAT VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ

Bu çalışmada ihracattan ve DYS'den GSYİH'ya doğru Granger nedenselliği araştırılmaktadır. Bu amaçla logaritmik ölçekte reel GSYİH, İhracat ve DYS değişkenlerine ilişkin çeyrek yıllık zaman serileri (1994:Ç2-2004:Ç4) kullanılmıştır. Veriler Merkez Bankası elektronik veri dağıtım sisteminden derlenmiştir. Her bir seri mevsimsel dalgalanmalardan arındırılmıştır. Ancak DYS serisindeki dalgalanmaların mevsimsellikten kaynaklanmadığı görülmektedir. Nitekim bu seriye ilişkin orijinal ve düzeltilmiş seri grafiği Şekil 1'de verilmektedir.

Şekil 1. DYS ve Mevsimsel Olarak Düzeltmiş DYS

Şekil 1'de doğrudan yabancı sermaye girişi ile bu serinin mevsimsel düzeltilmesi arasında önemli bir farkın olmadığı görülmüştür. Yani mevsimsel düzeltme, mevsimsel dalgalanmayı düzeltmemiştir. Buna göre DYS serisindeki dalgalanma mevsimsel değil başka faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Şekil 2. Logaritmik reel ölçekte GSYİH, İhracat ve DYS (1994:Ç2-2004:Ç4)

Şekil 2'de GSYİH, İhracat ve DYS serilerine ilişkin çeyrek yıllık verilerin serpilme diyagramı verilmiştir. Burada her üç seri de mevsimsel dalgalanmalardan arındırılmıştır. Uzun dönem eğilimi olarak GSYİH ve İhracat serilerinde çok küçük de olsa artan bir trend gözlenmektedir. DYS serilerinde ise yaygın kanaatlerin aksine halihazırdaki hükümetten önce nispeten istikrarsız olduğu kabul edilen dönemde artan bir trend gözlenirken daha istikrarlı olduğu sonraki dönemde DYS trendinin inişte olduğu gözlenmektedir.

Tablo 1. Logaritmik reel ölçekte GSYİH, İhracat ve DYS Korelasyonları

	LNRSYH	LNRIHR	LNRDYS
LNRSYH	1.000	0.886***	0.539**
LNRIHR	0.886	1.000	0.444
LNRDYS	0.539	0.444*	1.000

* % 50'den küçük (Zayıf ilişki), ** % 50-%75 arası (orta derece ilişki), *** % 75 ile % 100 arası (kuvvetli ilişki).

Tablo 1'deki betimsel istatistiklere göre büyüme ile ihracat arasında % 88.6'lık kuvvetli sayılabilecek bir ilişki vardır. Buna mukabil büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında yaklaşık % 54'lük orta derecede kuvvetli bir ilişki vardır. İhracat ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki ise zayıftır.

Tablo 2. İkili Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	Gözlem Sayısı	F-istatistiği	Fiili Anlamlılık
LNRIHR, LNRSYH için bir nedeni değildir	42	6.01987*	0.00094
LNRSYH, LNRIHR için bir nedeni değildir		1.13415	0.35748
LNRDYS, LNRSYH için bir nedeni değildir	39	0.26129	0.90042
LNRSYH, LNRDYS için bir nedeni değildir		1.11419	0.36819
LNRDYS, LNRIHR için bir nedeni değildir	39	0.44020	0.77853
LNRIHR, LNRDYS için bir nedeni değildir		0.81199	0.52750

Not: örneklem dönemi 1994:3 2004:4, Gecikme sayısı 4. * % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı sonuç.

Tablo 2'deki sonuçlara göre sadece ihracat gayrisafi yurt içi hasıla için sıfır hipotezi reddedilmiş, yani ihracat GSYİH için bir neden oluşturmaktadır. Diğer kombinasyonlarda sıfır hipotezi kabul edilmekte, dolayısı ile Granger nedenselliğine rastlanmamaktadır. Aynı test 2 gecikme için tekrarlanmış aynı sonuçlar bulunmuştur.

IV. SONUÇ

Türkiye’de 1980’den bu yana dışa açık bir büyüme stratejisi benimsenmiştir. Bu tarihten itibaren gerçekleşen liberalleşme sürecinde pek çok alanda olduğu gibi, doğrudan yabancı sermaye alanında da önemli değişiklikler yapılmıştır. Türkiye bu değişikliklerle, küreselleşme sürecinin en hızlı gelişmesini gösteren doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla pay almak ve bunu ekonomik kalkınmasında seferber etmek istemektedir. Gerçekten de doğrudan yabancı sermaye yatırımları, özellikle yöneldiği gelişmekte olan ekonomilere sadece getirdiği ek sermaye ile üretim kapasitesine ve ona bağlı olarak istihdam açısından değil aynı zamanda sağladığı yeni teknolojilerle üretim yapısının modernleşmesine ve dinamizm kazanmasına da ciddi katkı sağlamaktadır. 1980’den sonra anlamlı bir gelişme gösteren Türkiye’ye yönelik DYS girişleri, daha önemli bir artışı 1990’lı yıllar boyunca gerçekleştirdi. 2000’li yılların başında mevcut çizgisini koruduğu anlaşılan DYS yatırımlarının, Türkiye’nin AB ile olan müzakere sürecinde daha da hız kazanması beklenmektedir.

Bunlara paralel olarak bu makalede, Türkiye ekonomisinde dışa açılmanın değişik boyutlarından biri olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde durulmuştur. Çalışmada DYS girişlerinin önceki dönemlere göre nispi olarak daha fazla hız kazandığı son on yılda (1994-2004), Türkiye’nin ihracat ve büyüme performansına olan etkileri araştırılmıştır.

Ekonometrik testlere göre sadece ihracat ile gayrisafi yurt içi hasıla arasında anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Buna göre, ihracat GSYİH büyümesi için bir neden oluşturmaktadır. Diğer kombinasyonlarda anlamlı bir sonuç bulunmamış, Granger nedenselliğine rastlanmamıştır.

Buna göre ihracat kaynaklı büyüme hipotezi Türkiye örneğinde desteklenmekte, fakat doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve büyüme üzerindeki anlamlı bir etkiye yol açması için konu ile ilgili iktisat politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdiş, M. (1988). “Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler” YASED Yayınları No: 33, İstanbul.
- Amirahmedi, H ve W. Wu. (1994). “Foreign Direct Investment in Developing Countries” *The Journal of Developing Areas* 28 (January): 167-190.
- Babacan, A. (29 Nisan 2005) “Yabancı sermayenin rotası Türkiye” NTVMSNBC İnternet Haber Portalı, <http://www.ntvmsnbc.com/news/321545.asp>>07.05.2005
- Balasubramanyan, V. N. (1986) “Foreign Direct Investment in Turkey” *The Economy of Turkey since Liberalization* (der.) S. Togan ve V.N. Balasubramanyan St. Martin’s Pres, Inc.,New York.
- Baldwin, R.E. (1995). “The effect of Trade and Foreign Direct Investment on Employment and Relative Wages” NBER Working Paper Seies, Working Paper No: 5037, National Bureau of Economic Research.
- Borensztein, E, J. De Gregorio ve J. V. Lee (1998). "How does foreign direct investment affect economic growth?" *Journal of International Economics* 45: 115-135.
- DPT - Devlet Planlama Teşkilatı - (2004). Temel Ekonomik Göstergeler, Ankara.
- DPT - Devlet Planlama Teşkilatı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/tg/>>21.04.2005
- Gruben, W. C., and D. McLeod. (1998). "Capital Flows, Saving and Growth in the 1990s," *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 38, No.3 (Fall):287-301.
- Hazine Müsteşarlığı, <http://www.treasury.gov.tr/stat/yabser/ti17.htm>> 25.03.2005
- JBIC -Japan Bank for International Cooperation - (2002) Foreign Direct Investment and Development: Where Do We Stand? JBIC Institute Research Paper, No. 15
- Kobrin, S. J. (1976) “Environmental Determinants of Foreign Manufacturing Investment: An Ex Post Emprical Analysis”, *Journal of International Business Studies, Fall/Winter*: 29-42.
- Lall S ve R. Narula. (2004) “Foreign Direct Investment and its Role in Economic Development: Do We Need a New Agenda?” *The European Journal of Development Research*, 16, 3: 447-464.
- Maclayton, D., Smith, M. and Hair, J. (1980) “Determinants of Foreign Market Entry: A Multivariate Analysis of Corporate Behavior”, *Management International Review*, 20 (3): 40-52.
- Ongun, T. (2001) Yabancı Sermaye ve Dış Borçlar A. Şahinöz (der.) Türkiye Ekonomisi- Sektörel Analiz (ss.323-355). İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Rato, Rodrigo De. (29 Nisan 2005) “IMF: Türkiye’nin Başarılı Performansı Sürecektir” CNNTURK İnternet Haber Portalı http://www.cnnturk.com.tr/EKONOMI/GENEL/haber_detay.asp?PID=40&HID=4&haberID=91961>07.05.2005
- Seyidoğlu, H. (2003) Uluslararası İktisat, 15. Baskı. Güzem Yayınları, İstanbul.
- TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası) <http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html> >27.5.2005
- UNCTAD - United Nations Conference on Trade and Development - (2004) World Investment Report. United Nations, New York ve Geneva.
- Zhang K.H. (1999) “Does foreign direct investment promote economic growth? Evidence from East Asia and Latin America” *Contemporary Economic Policy*, April 2001; 19: 175 - 185.